

GOSPODARSKI LIST

za poljedelstvo, gospodarstvo, svilorejo, trtorejo i. t. d.

Izhaja dvakrat
na mesec.

Velja za celo leta f. 2.
za $\frac{1}{2}$ leta f. 1.
Društveniki dobivajo ga
brezplačno.

Izdavatelj e. kr. kmetijsko društvo Goriško.

Tečaj VI. v Gorici dne 15. novembra **List 21.**

Zapopadek :

1. Vrtov zavrtač. — 2. Iz odborove seje 4 okt. t. l. — 3. Pravila (konec). — 4. Valjar. — 5. Kedaj se rabi valjar. — 6. Travnišni stružec. — 7. Raznotera orala. — 8. Občni zbor.

Vrtov zavrtač.

Nek posestnik v Dolini (na Isterskan) je zapazil, da se je trta z grozdi obložena sušiti začela in preiskovaje je našel v trtnem lesu nad korenino črva. Poslal je kos poškodovanega trsja e. kr. okrajnemu glavarstvu.

Pr. Gospod e. kr. namestnik je naročil gospodu dr. Syrski-ju, da poslano trsje in črva preiskuje. Preiskovalec sporoča o tem, kakor sledi:

Trtni les je bil prevrtan po dolgem, in za en centimeter na široko, in v votlini je sedel črv, kterega moramo imenovati prav za prav, g o s e n i c o. Ta gosenica je 6 centimetrov dolga in 1 centimeter široka, od zgorej proti navzdol močno oploščena in le na hrbtu nekoliko obokana; boje je posebno na hrbtu in proti stranem, temno črešnjevordeče, na spodnjih straneh in posebno po trebuhu mesnordeče: noge ima rdečkastorumene boje z rujavimi parklji. Ima 3 pare parkljastih ==, 4 pare trebušnih in 1 par zadnjih nog na zadnjem delu života. Po životu se raztreseno nahajajo trde rumenkaste kocine. Močne čelusti so črne boje kakor tudi glava, ktere rob je temnordeč. Črn je tudi srednji del prvega životnega obročka, v kterega se prav po sredini črti razširja trikotna rumena proga.

Prvi životni obroček, ki je bolj bled od drugih 11 životnih obročkov, ima na zgornji strani trdo rogasto ploščo, drugi obročki pa imajo mehko pokrivalo. Vse te znamenja kažejo, da imamo opraviti z gosenico vrbovega zavrtača (*Cossus ligniperda*), tedaj metulja, ki spada v vrsto prelcev, ki je blizu 8 centimetrov v sprednjih kriilih širok in 3 centimetre dolg, života je sivorujavega z nekterimi bolj temnimi črtami tedaj marogastimi krili.

Gosenica tega metulja se zaprede v mesiček, iz katerega v začetku poletja metulj izleze, ki poklada jajčica v razpokana debela vrbovega drevja, kder ostanejo izlezle gosenice navadno nekoliko časa, ter se potem globoko v les zarinejo. S tem vrtnanjem veliko škodujejo posebno mlajšim vrbam, ktere tudi vsahnejo vsled takega poškodovanja.

Pripomočki, s katerimi moremo zabraniti škodo po vrbovem zavrtaču, morejo biti: da odstranimo vse odpadke vrbovega in topolovega, posebno starega trohljivega lesu, kakor tudi starega trohljivega trsja iz vinogradov da zamažemo razpokine skorje in debela, v ktere navadno metuljke pokladajo jajčica, z ilovico ali drevnim voskom.

Če najdemo na tleh debela še frišne trščice pomešane s temnim blatom gosenice, na deblu ali njegovih vejah pa okroglaste ljukne, moremo z železnim na koncu kljukasto zavitim drotom izvleči gosenico in s tobakovim ali tudi žveplenim dimom vničiti.

Če hočemo obvarovati vinograde sploh nevarnosti, ktera jim preti od raznovrstnih mrčesov, moramo vse staro trsje iz vejevje odstraniti iz vinograda, pa tudi iztrebiti škodljive lesne ograje, v katerih imajo mrčesi jako priljubljeno stanovališče in napravljati ograje le iz takih rastlin, katerih ne ljubijo in ne zbirajo mrčesi za ustanovitev svojih zbirališč.

Na to se opozurujejo vinorejci, da ne trpe škode.

Iz odborove seje 4. okt. t. l.

Podpredsednik sporoča, da se je 14 prosilcev oglasilo za mesto društvenega tajnika. Po kratki razpravi, v kterej se je posebno naglašalo na to, kako bo mogoče novo višo plačo (do sedaj 800 fr. novi tajnik bi imel imeti 1500 fr.) izvrševati, voli se odsek 3 udov, ki imajo prošnje pregledati in glavnemu odboru staviti predlog o naj sposobniših; ob enem imajo s finančnim odsekom

preudariti, iz katerih dohodkov bo mogoče izplačevati onih 1500 fr. Predsedništvo pa naj prosi sl. deželni odbor, da bi vsaj 500 fr. letne podpore za plačo tajnika privolil. V omenjeni odsek so voljeni po dvakratnem glasovanju: podpredsednik Vl. Ritter, monsig. Pauletič, dr. Levi.— Predsednik prosi, da mu dovoli odbor, da more g. Hitzu uže sedaj za mesec december mesečnino od 100 fr. izplačati. Odbor dovoli s pristavkom odbor. de Dottori-a, ki želi, da predsedništvo pozve o dobroti sira letošnjega planšarstva.

Odbornik Povše poudarja dosedanji dobri vspeh planinarstva na Tominskem, kakor je prodaja lanskega sira to dokazala, ker se je cent sira, kterege je izdelaval gosp. Hitz, po 8—10 gold. više prodajal od navadnega Tominskega. Dolžnost odborova mora biti tedaj, da pričeto dobro delo, srečni vspeh planšarstva in sirarstva ne upeša posebno, če bi, kar je zelo mogoče, gosp. Hitz popustil Tominsko. Planšarji bi zgubili inteligentno vodstvo in lahko bi nastalo stanje mlačnosti, slednjič razpad sir. društva. Če je kmetj. društvo uže par tisoč gold. potrosilo za podporo planšarstva, skrbimo, da bo stvar stalno napredovala, to pa bo, če o pravem času priskrbimo, da se od g. Hitza izučí sposoben inteligenten mladeneč v sirarstvu, ki bo s časom sposoben naslednik postati mogel.

Predlaga tedaj, da kmetijsko društvo naprosi sl. ministerstvo, da podeli 120 fr. za štipendij, s katerim se bo podpiral g. Erzen, izšolani dijak deželne kmetijske šole, da vstopi v praktično šolo sirarstva gosp. Hitza v Polubinu, in sicer uže to zimo. Predlog obvelja. — Bere se dopis voditelja poskuševališča v Milanu, ki naznaja, da tam razsaja silna boleziin kostonjevega drevja.

To pismo se izroči g. odb. Fabrisu iz Brd, da pozve, ali so ohdotni kraji še prosti te nesreče.

Pravila.

deželne kmetijske šole v Gorici.

(Konec)

§. 8.

Učni predmeti.

Šola je razdeljena v dva oddelka, v enem se bode podučevalo v italijanskem, v enem pa v slovenskem jeziku.

Podučevanje bo obsegalo vsa kmetijska opravila in one stroke kmetijske kulture in obrtnije, katere so primerne lokalnim razmeram.

Razlagalo se bode gojencem, zakaj se imajo posamezna dela po enem in ne po drugačnem načinu opravljati.

Zraven tega razlaganja se bodo pa posebno v pozimskem času učile in ponavljale potrebne znanosti iz kemije, fizike, naravopisja, knjigovodstva, zemljiemerstva, kmetijskega gospodarstva in jezikov.

Te učbe bodo obsegale kolikor treba za boljše razumenje praktike in za bodoči stan gojencev.

§. 9.

Razdelitev predmetov po letih in semestrih in didaktični načrt.

O začetku vsakega semestra predlaga učiteljski zbor dotični program, kuratorij ga ustanovlja in deželni odbor potrjuje.

§. 10.

Učitelji.

Gledé števila učiteljev, njih dolžnosti in pravic ostanejo v veljavi deželnozborski sklepi od 6. oktobra 1871 in 14. januarija 1874 z edino premembo, da bo moral učitelj naravoslovja tudi dela na deželnem enokemičnem poskuševališči prevzeti in da bode dolžnost vseh učiteljev, sodelovati pri začasnih kursih za podučevanje odraščanih, ne spadajočih k šoli v posameznih kmetijskih strokah v meri in dobah, katere bo odločeval deželni odbor.

§. 11.

Izpiti.

Konec vsakega semestra so izpiti. Dijakom se dajajo redi po napredku v glavnih predmetih in po obnašanji. Ti redi so: prav dobro, dobro, zadostno in nezadostno.

Deželni odbor ima oblast, da slabo obnašajoče se ali nesposobne gojence kedarkoli iz šole izključi.

§. 12.

Konečna spričala.

Konec vsakega semestra se delijo spričala z navedenimi redi.

§. 13.

Nadzorstvo.

Neposredno nadzorstvo šole je izročeno šolskemu odboru (kuratoriju), v katerem so: en deželni odbornik, en vladni zastopnik in trije udje kmetijskega društva, katere ono društvo zbere.

Više nadzorstvo gre deželnemu odboru.

§. 14.

Stroški za šolo in za kmetijo, kako se imajo posestva oskrbovati in kako o tem račun dajati.

Šolsko ravnateljstvo ima podati dotični črtež deželnemu odboru, kateri ga ustanovi pridržeč potrdbo deželnemu zboru.

Deželni odbor.

Valjar.

Valjar se razločuje od orodij do sedaj popisanih, da ne reže zemlje kakor oralo in brana, on stiska samo zemljo zarad teže in drobi kepe. Sicer bi se lahko mislilo, da valjar poprej zrahljano zemljo stlači, toda skušnja uči, da valjar le površje, tedaj ne več ko 3 do 4 palce globoko zemljo stiska.

V splošnem ima valjar nalogo, da drobi in razbije kepe in stisne površje zemlje. To poslednje ima razne namene. Rahla zemlja hitro izgubi vlažnost, ki je koreninam potrebna. Da se ta v zemlji ohrani, je treba z valjarjem zemljo potlačiti in stisniti, ker sklenjeno površje ovira izhlapevanje vlažnosti. Ravno tako je valjar pripravno orodje, s katerim se seme dobro vtiska v zemljo. Ko po zimi in prvi spomladi sren zemljo vzdiguje in žitnim rastlinam korenine trga, treba je z valjarjem njivo povaliti, da se koreninice spet sprimejo. Navadno so valjarji okrogli, vendar tudi robatega površja, da lože razbijajo in drobé. Valjarji so iz lesa ali iz železa, posebno vlitó železo je zato pripravno; imajo semtertje pa tudi kamnite.

Da se valjarji pravilno napravijo, naj se ravna po sledečih pravilih:

1. Krajši je valjar, (pri enaki teži) bolj zemljo stiska in kepe razdrobuje. Težji je valjar pri enaki širokosti, večja je njegova moč.

2. Daljši je valjar, manj enakomerno stiska zemljo in toliko manj popolnoma delo opravlja; zategadel je umnejše, da se valjar razdeli v 2 ali 3 dele, ki so v oklepu združeni. Navadni valjar je gladkega površja in iz trdega hrastovega lesa, 5 čevljev širok, in ima 1 do $1\frac{1}{2}$ čevlja v promeru. Srednje težki valjarji imajo $1\frac{3}{4}$ čevlja v promeru. Valjari iz vlitenga železa so navadno votli.

Tridelni železni valjar obstoji iz treh delov (valjev); vsakter je 1·7 čevljev dolg in ima 1·5 čevljev v promeru. Tak tridelni valjar tehta blizo 7 centov.

Za drobljenje in razbijanje velikih trdih kep služi Kroskilovi valjar, ki je sestavljen iz težkih železnih zobastih okrogov, ki so skupaj na eni osi. Zarad velike teže je treba krepke vprežne moči, vsaj en par čvrstih konj, pri dolgih valjarjih celo dva para volov. Valjarji so pripravni za rahle suhe zemlje, v katerih je treba varovati vlažnost, da ne izpuhti. Za mokre zemlje valjar ne služi, ker pri takih zemljah bi povaljanje celo škodovalo. Le da se razbijajo hude kepe na ilovnih zemljah, se rabi Kroskilovi valjar, zato pa mora biti suha zemlja.

Kedaj se rabi valjar.

Za kepaste njive je valjar potreben, tudi za suhe rahle zemlje, da njih površje stiska. Veče in trdnejše kepe ima njiva, teži valjar je potreben. Ko se ima valjar rabiti, mora biti zemlja toliko suha, da se ne nabira na površji orodja zemlja. Dobro in koristno je sicer, njive po setvi povaljevati, če nastopi dolga suša, toda ravno tako škodljivo je, če bi njivo povaljali, ko je površje še nekoliko mokrotno, potem postane neka skorja, ki je mladim, nježnim rastlinam kaj škodljiva. Jasno je tedaj, da ima umen gospodar na vse pomisliti, predno se odloči za valjar, ako hoče, da mu to orodje koristi, ne pa škoduje. Za povaljevanje semena ali tudi že stoječih setev naj se rabijo vedno leseni, bolj lahki valjarji.

Travnišni stružec.

Tudi to orodje, ki je za povlačenje krtin in drugih neravnin (gričev), ki se nahajajo po travnikih in pašnikih, moramo omeniti, ker je vredno, da bi ga umen gospodar imel in rabil.

Železni nož spodrezava krtino ali nakopičeno zemljo, ki pada v oklep in vejevje, ki je v oklepu vpleteno, in poravnava zemljo.

Raznotera orala.

Umni kmetovalci so napravili za razne zemlje in za razna opravila tudi razna orala, ktera hočemo, kolikor dopuščajo okoliščine svojim častitim bralcem popisati. Zdaj ko vse napreduje, moramo tudi mi slovenski poljedelci napredovati in treba je tedaj, da se seznanimo z vsemi poglobitnejšimi stroji, ki se rabijo pri obdelovanji zemlje.

Hohenheimsko oralo.

Hohenheimsko oralo se dobiva ne le po nemškem, ampak

tudi po naših pokrajinah. Deska tega orala je zavita, posebno proti koncu je precej kratka in strna. Že ta lastnost dela, da je Hohenheimsko oralo za srednje zemlje namenjeno, to je, za vse zemlje, ki so srednje skupnosti ali zveznosti. Fabrikanti napravljajo več vrst tega orala, in sicer tudi z daljšo desko za težke zemlje. Gredelj je iz lesa in ima mesto pluženj drso, črtalo je pritrjeno na gredelj po amerškem načinu. Pri tem oralu nahajamo navadno le eno ročico. Deska je 11 palcev visoka; lemež pa je z desko vred 36 palcev dolg. Tudi se napravlja Hohenheimsko oralo z daljšo desko za težke zemlje. To oralo je trdno, dela prav dobro in zahteva primerno le malo vprežne živine. To oralo izdeluje fabrikant Kühne v Wieselburgu na Ogrskem za 25—30 for.

Temu oralu blizo enako je Ogrsko oralo, ktero izdeluje Kühne: le da ima spredej plužnja, ktera so železna in brazdno kolo je premakljivo. Cena celemu oralu je 35 for.

Angleška orala.

Pri teh oralih je dolga deska, ostasti trikotni lemež, dobro vredjeni vprežni deli in dolge ročice. Deska, ki je navadno iz jekla, meri od osti lemeža do zadnjega konca 38 do 45 palcev. Ozek lemež je sicer v začetku le malo obokan ali vzdignjen. Vsa sestava angleškega orala je tedaj taka, da je ono za težke in zvezne zemlje. Omeniti moram, da ozek lemež angleškega orala le ozke brazde reže, kar bi smel marsikteri poljedelec grajati, toda natanjčno preiskavanje dokazuje, da ozek lemež sicer ozko brazdo reže, s tem pa se prihranjuje mnogo vprežene moči, kar je pri oranji težke ilovnate zemlje kaj pomenljivo. Razun tega se z oskim lemežem režejo le ozke brazde, in to je v težki zemlji potrebno, ker le s tem se zemlja na tanjko razdrobi in preorava. Do takih ozkih brazd, ktere oralo odrezuje, in na stran polaga, lahko dohaja zrak, ki dobiva dovolj površja in take brazde vsled tega gotovo hitrejše razpadajo nego 10 ali 12 palcev široke. Ako bi hoteli angleško oralo za oranje širokejših brazd rabiti, vzamemo nešoliko širji lemež, kar tudi Angleži storijo, ko orjejo le bolj srednje-težko zemljo.

Howard je napravil oralo z dvojnim oralnim telesom tako, da se ob enem režete dve brazdi. Tako oralo je za preoravanje bolj lahke zemlje, zahteva vprežne moči treh konj. S tem se res prihrani nekoliko vprežne moči, vendar je tak plug voditi pretežavno, posebno pri obračanju, tudi le težko sega globoko. Sploh ga

unni kmetovalci nič kaj ne obrajtajo, ker nima prave, dejanske vrednosti.

Amerikansko oralo.

To oralo je veliko bolj priljubljeno od Angleškega, ker je prav dobro vredjeno, ni težko in ne drago.

Skoro vsi deli orala so iz vlitega železa. Deska je manjša od one pri angleških oralih in ozka. Amerikanci sicer napravljajo to oralo različno, oziroma na zemljo, katero imajo rahljati. N. pr. Za težko, trdo ilovico je dolg, ozek in krepek plug. Posebno v tem se odlikuje, da ima zelo visok gredelj, ki je močno vzdignjen nad desko, tako da pri oranji ne more gnječiti se plevel in strnišče. Lemež je jeklen in zelo ostast. Izdeluje ga Eichman v Pragi za 50 for.

Grignonovo oralo.

To oralo je doma na Francoskem in se je zaradi svoje sposobnosti skoro po celi zemlji razširilo.

Deska, kozolec in plaz tega orala je vse v enem kosu in vlitega železa. Deska ima spredej sicer nekoliko strmine, ni predolga, zadnji del njeni pa je prav dobro zavit. Spodnja črta deske ne sega do zemlje, ampak posebno proti koncu se odmika od zemlje, kar zdatno manjša trenje. Lemež ima jekleno, dletu podobno ost. Črtalo je enako, kakor pri Hohenheimskem oralu. Lemež reže dovolj široko brazdo. Navadno nima Grignonovo oralo nobene podpore od spredaj in ima neko posebno vpravo. Od spredaj gredeljna je prerez, skoz katero gre luknjicasta železna palica. Ta se vstavi in skoz luknjo dene žebliček. Tako moramo staviti ali viši ali nižji celo vpravo, s čem napravimo, kako globoko ima iti oralo. Na spodnjem koncu te palice je zobčasta ploščica, na katero je vtaknjena vprežna veriga, ktere konec je obesen na kavljnu, ki je vtrjen v hlotu. Podoba 8 kaže natančno obliko takega orala.

To oralo lepo in lahko gre, je pripravno za različne zemlje, tudi v trdi ilovici dobro dela in sicer 10 palcev globoko. Gotovo ga suemo imenovati in vrstiti med najboljša orala, našim kmetom naj bo gorko priporočano.

Občni zbor.

C. kr. kmetijska društva bo imela izreden občen zbor dne 22. novembra predp. ob 10. uri v društveni pisarnici.

Na dnevnem redu bo:

1. Sporočilo o uredbi društvene pisarnice. — 2. Volitev novega društvenega tajnika.